

גליון 28

שבטי ישראל

תשרי תשפ"ג

מסיון
חודש תשרי

הפינה
לצעירים

מתכון
לעוגת דבש
משגעת!

הלכות
ומנהגים
לחודש תשרי

בואו היכנסו לאתר מורשת הרמב"ם המתחדש!

באתר תוכלו
לעקוב אחרי
ארועים מגוונים,
הרצאות, וינסים.
בנוסף תוכלו
למצוא עלוני פרשת
שבוע לילדים
ומבוגרים!
מחכים לכם!

בפתח הדברים

קוראים יקרים, אנו שמחים להגיש בפניכם גיליון נוסף של עלון שבטי ישראל מבית מרכז מורשת הרמב"ם ועדות ישראל. גיליון מבית היוצר של המרכז המתחדש בעיר הקודש טבריה העוסק בימים אלו בהרחבת הפעילות ובמחקר אודות עדות ישראל השונות.

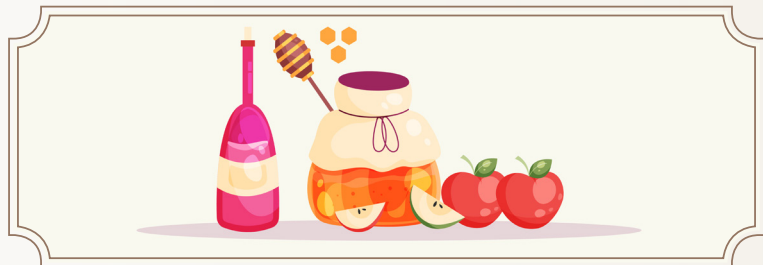
גיליונות עלון שבטי ישראל יעסקו בעזרת ה' בהיבטים שונים של תרבות, היסטוריה, הלכה ומחקר בעדות ישראל השונות. גיליון מורחב זה, מוקדש לחגי תשרי על חגיו ומנהגיו. בתפילה שיתקבלו תפילותינו ברצון ונזכה כולנו לבריאות איתנה, שפע וברכה. תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

קול שופר,
סליחות.
תפילה

שנה חדשה פוסעת,
שנה חדשה נכנסת,
מברכת.
מבורכת.

קולות שופר וחזן
עטוף טלית
משפחה, סועדת יחד
רימונים,
דבש
מברכים זה את זה
מבורכים זה מזה

מנהל תוכן: עותניאל מנצור
עריכה: אביטל לוי
עיצוב: רבקי שאולזון

מנהגי עדות לראש השנה

שני מטרים ועוביו כעשרים ס"מ, ולפנות ערב היו מתקבצים בבית ראש הקהל, ומוכרים את זכות ההדלקה של נר זה למרבה במחיר. הקונה משלם בעין יפה ונושא את הנר לבית הכנסת המרכזי והקהל מלווה אותו בשירה ובמחול. את הנר מדליקים בבית הכנסת המרכזי, וכל אחד הולך למקום תפילתו הקבוע [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 552].

1. נהגו בקהילת לוב להטביל את הלחם בדבש או בסוכר, אך לא במלח [נחלת אבות עמ' קכח]

2. בסדר הסימנים היו מוסיפים בקהילת מרוקו 'ריאה' ואומרים "ראה נא בעניינו, וריבה ריבינו, וגאלינו גאולה שלמה וקרובה למען שמלך, והאר עינינו במאור תורתך" [נתיבות המערב עמ' 80].

3. בחלק מקהילות בוכארה נהגו שהחזן אומר את תפילות הלחש של ראש השנה ויום הכיפורים בקול רם ובניגון, כדי שגם מי שאינו יודע להתפלל יוכל להצטרף [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 552].

4. בלוב נהגו לטגן לכבוד ליל ראש השנה לביבות מיוחדות, והלילה כונה 'ליל התנור' [נחלת אבות עמ' קכא].

5. כשחל ראש השנה בשבת, היו מדלגים בקהילת לוב על 'שלום עליכם' ו'אשת חיל'

לוב, פרשבורג, בוכרה, חב"ד, ירושלים, ורמיזא, מרוקו, קומרנא, פרנקפורט, וחברון. מנהגים עתיקים ומעניינים מקהילות ישראל לראש השנה. אלו מנהגים נותרו ואלו אבדו עם השנים?

א. נהגו בחב"ד בימי ראש השנה לשקוד על אמירת תהילים ובכל רגע פנוי לומר עוד ועוד פרקי תהילים [תורת המועדים, עמ' 38].

ב. נהגו בבוכארה לשחוט בערב ראש השנה כבש לשמחת היום, ואת ראש הכבש היו אוכלים בליל החג ומברכים 'נהיה לראש ולא לזנב'. מהסיבה הזו נקרא ליל ראש השנה בבוכארית 'כלה כורי' כלומר אכילת הראש [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 551].

ג. נהגו בערב ראש השנה בוורמיזא ללכת לבית הקברות והיו מקיפים אותו, ובפתח בית הקברות היו ישובים העניים וכל אחד היה מחלק להם צדקה אחרי ההקפה [מנהגים דק"ק וורמיזא עמ' קמג].

ד. בקהילת מרוקו נהגו שלא ללבוש בגדים חדשים בראש השנה [נתיבות המערב עמ' 79].

ה. נהגו בבוכארה לערוך טקס מכירת 'נר הציבור'. היה זה נר עשוי מדונג, גובהו

יח. בפרשבורג בזמן החתם סופר היה בעל קורא מיוחד שהיה מן הצדיקים הנסתרים, קורא בתורה בראש השנה, ביום כיפור, ואת ארבע הפרשיות שלפני חודש ניסן [מנהגי רבותינו הוליכותיהם עמ' קמז].

יט. יש שנהגו בבוכארה לאסוף מנין בביתם לקריאת ספר התהילים בראש השנה, ובפרט במשפחה שארע בה אבל. אך גם אלו שאינם מתאספים מנסים לגמור את ספר התהילים פעמיים בראש השנה [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 555].

כ. בוורמיזא היו החזנים לובשים בתפילה מלבד קיטל גם מצנפת לבנה [מנהגים דק"ק וורמיזא עמ' קמז].

כא. בקומרנא נהגו שרק השליח ציבור היה נופל על פניו בתפילת 'עלינו' ולא כל הקהל [מנהגי קומרנא, עמ' צב].

כב. בקהילת בוכארה קראו את הפיוט של רבי אמנון ממגנצא 'ונתנה תוקף', ומפזמים את הפיוט בטקסט עברי עם התרגום הבוכארי. פיוט זה מביא היה את האנשים להתעוררות הנפש ולבכי [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 555].

כג. כמו בחלק מקהילת בוכארה, נהגו בלוב שהחזן מגביה את קולו בתפילת הלחש, אלא שהם היו עושים זאת רק בליל ראש השנה, ורק עד 'מקדש ישראל ויום הזיכרון' [נחלת אבות עמ' קכא].

כד. בוורמיזא לא היה תוקע קבוע אלא הוא היה נבחר על ידי הפרנסים. השמש היה מביא את השופר לפרנס ושואלו מי התוקע? והפרנס משיב: פלוני התוקע, והשמש מביא לו את השופר [מנהגים דק"ק וורמיזא עמ' קמז].

ומדלגים ישר לקידוש הלילה [נחלת אבות עמ' קכה].

יא. בימים הנוראים היו שרים בקהילת פרשבורג של החת"ם סופר את 'אדון עולם' בניגון מיוחד [מנהגי רבותינו הוליכותיהם עמ' קמח].

יב. לא נהגו בחב"ד להביא ילדים קטנים לבית הכנסת לתקיעת שופר, שכן הם עלולים להפריע לשמיעת התקיעות [תורת המועדים עמ' 54].

יג. נהגו בבוכארה שאת הקטעים 'ה' שמעתי משעך יראתי' קוראים קטע בעברית, וקטע בבוכאריית בתרגומו של רבי שמעון חכם [יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה, עמ' 554].

יד. בעיר חברון נהגו לומר קבלת שבת רגילה כאשר חל ראש השנה בשבת [מנהגי ק"ק בית יעקב בחברון, עמ' לא].

טו. בחסידות קומרנא היה האדמו"ר תוקע בעצמו בשופר, והיה תוקע בכל בתי הכנסת שבעיר. כמו כן היה האדמו"ר מזמזם כמה ניגונים לפני חזרת הש"ץ במספר שהיה מכוון כנגד שמות הקדושים [מנהגי קומרנא, עמ' פט].

טז. בפרנקפורט היה נהוג שכאשר החזן אומר את חזרת הש"ץ בראש השנה היה מכין אחד מן הלוויים מן המשפחות המכובדות משנות דור את כלי הכסף שלו לצקת מים על ידי הכהנים [מנהגי פרנקפורט עמ' כה].

יז. נשים צדקניות שעברו איזושהיא מצוקה בשנה החולפת היו נוהגים בלוב להתענות בשני ימי ראש השנה, ואין רוח חכמים נוחה מכך שהרי מבטלים את שמחת יום טוב [נחלת אבות עמ' קלא].

כו. נהגו במרוקו לבשל בראש השנה 'כוסכוס' מתוק, ולשלחו לעניים [נתיבות המערב עמ' 82].

כה. בלוב היו אומרים את התשליך ביום הראשון של ראש השנה גם אם חל בשבת [נחלת אבות עמ' קלב].

(מתוך: אתר איגוד בתי הכנסת העולמי)

ממנהגי יהדות כורדיסתאן בסוכות

"לישב בסוכה". בסעודה שאין בה קידוש, מברכים ברכה זו לאחר ברכת נטילת-ידיים, להבטיח שאמנם לא תישכח. הארוחה מלווה שתייה, פרפראות לקינוח סעודה ושירה וזמרה בפזמוני החג. המדקדקים קוראים חמשה פרקי המשניות של מסכת סוכה וליקוטי זוהר בענייני היום.

3. בעבר נהגו לקנות רק מערכת אחת של ארבעת המינים, מכספי הצבור, לכל קהל מתפללי בית הכנסת; כיום רבים הם שקונים לעצמם ארבעה מינים, נוסף לאלה שנקנים על-חשבון בית-הכנסת.

את שלושת בדי ההדס מניחים בימי הלולב, הערבה משמאל, ואוגדים אותם במינו בשלושה מקומות. בשעת האגידה אומרים את הבקשה המיוחדת לכך.

4. לולב בית הכנסת נמכר במכירה פומבית ביום-הכיפורים, והזוכה בו נקרא "בעל הלולב" ובמשך כל שבעת ימי החג רק לו הרשות להעבירו בין הקהל כדי לברך

1. לפנים, כל תושבי כפר מסוים היו בונים שתיים או שלוש סוכות בלבד, סוכות אשר שמשו את כל בני הכפר ההוא. בזמן האחרון הולך ומשתרש המנהג שכל משפחה בונה סוכה נאה לעצמה. מקפידים להניח שבע קורות על דפנית הסוכה - כנגד שבעת האושפזין, ועליהן מניחים את הסכך. באחת מפינות הסוכה מעמידים כסא המכוסה במפה יפה. כסא זה נקרא "כסא אבות" (כורסית בבאואתא) והוא מיועד לשבעת האושפזין, כדוגמת כסא אליווה ז"ל, שמייחדים ביום המילה. על הכסא מניחים ספר מכתבי הקודש.

2. לאחר תפילת ליל החג, כשחוזרים מבית-הכנסת, אין נכנסים מיד לסוכה אלא מחכים ליד פתחה עד שכל האורחים ובני הבית מתאספים. ראש המשפחה קורא את הקטעים על שבעת האושפזין שבסידור, כשהוא עומד בפתח הסוכה, ורק אח"כ הוא נכנס, ואחריו כל האוכלים בה. אחר הקידוש וברכת שהחיינו מברך בעל הבית

אנשים שקרוביהם נפטרו במשך השנה אף הם מביאים קערות פירות ועוגות לבית-הכנסת. את הפירות והעוגות מחלקים כמה פעמים במשך הלילה, וכן מחלקים פעמים מספר קפה ותה - להפיג את שינת הלומדים. נזהרים שלא לדבר שיחת חולין במשך הלילה הזה.

6. עם עלות השחר מביא השמש ענפי ערבה לבית-הכנסת, אותם הוא קושר חמישה חמישה, תוך הקפדה על כך שראשם לא יהא קטום ואורכם יהא לפחות שלושה טפחים. כמה מבני העדה עוזרים לו בקשירה זו ומחלקים את הערבות הקשורות לכל המתפללים.

7. אחרי העמידה של שחרית מקיפים את התיבה, שעליה מונח ספר-תורה, ואומרים הושענות. החכם הוא המחלק בין בני העדה את אמירת שבע ההקפות, לכבוד אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד. אומרי ההקפות מקיפים את התיבה, ואילו שאר המתפללים עומדים על רגליהם. כשהחזן מזכיר את המלים "הושענא" "הושענא", מנענעים המתפללים את הלולב או את הערבה שבידיהם וחוזרים על מלים אלה. המשתתפים בהקפות מכים זה את זה בענפי הערבה בזמן ההקפות.

לאחר התפילה יוצאים מבית-הכנסת, אומרים תפילה מיוחדת לחבטת הערבה, מכים בענפי הערבה על הקרקע חמש פעמים ואומרים: "חביט חביט ולא בריך". את הלולב ואת ענפי הערבה שומרים לשריפת חמץ בערב פסח.

(מתוך: אתר דעת)

עליו. השמש מעיר בהשכמה, לפני הנץ החמה, את בני העדה, שבאים לביתו של "בעל הלולב" ואומרים שם פזמוני החג, כשבעל הבית מכבד את אורחיו בקפה ותה. בהגיע מועד התפילה הולכים לבית-הכנסת, "בעל הלולב" מביא את לולבו עמו ונותן אותו למתפללים, שיברכו עליו בעת אמירת פסוקי דזמרה. בהגיע הש"ץ ל"ברוך שאמר" מפסיקים לברך על הלולב, וכל אלה שטרם הספיקו לברך, מברכים עליו אחרי חזרת הש"ץ על העמידה של שחרית, לפני קריאת ההלל. באותה שעה אומרים פזמונים שונים, עד שכל המתפללים מסיימים לברך על הלולב. אלה מבין הקהל שקנו לעצמם ארבעה מינים, מברכים עליהם בסוכה. לאחר התפילה מחזיר "בעל הלולב" את ארבעת המינים לביתו, עוטף את הלולב במטפחת רטובה, אותה הוא מרטיב מזמן לזמן כדי לשמור על לחותה. גם הנשים שבאות לבית-הכנסת היו מברכות על הלולב, אך לאחרונה נמנעות מכך, מחשש ברכה לבטלה.

5. ליל "הושענא רבא" נקרא "ליל עראבא", בו מתאספים בבית-הכנסת לערוך "תיקון-כרת". מנדדים שינה מעיניהם ולומדים במשך כל הלילה "תיקון ליל הושענא רבא", הכולל ספר משנה תורה, מדרש עין יעקב, אדרא זוטא, ותהילים עם "שבעה כורתי ברית". סמוך לחצות הלילה קוראים קריאת-שמע שעל המטה עם הפסוקים שיש עמה וממשיכים בלימוד. אחרי עליית עמוד השחר אומרים ברכות השחר עד ברכת התורה.

גבאי בתי-הכנסת מכינים כמות גדולה של ענבים, על חשבון קופת בית-הכנסת.

ממנהגי יהדות תוניסיה בסוכות

4. בסעודת הבוקר אוכלים פולים מבושלים (מאכל אופייני לאווירת שמחה) ו"מחמר" (חצילים ממולאים).

5. לרוב נוהגים לערוך את תיקון ליל הושענא-רבא בבתים פרטיים, וזאת היא ה"מביתה", השניה אחרי זו של ליל השבועות. לילה ויום הושענא-רבא נחשבים קדושים כיום הכיפורים, ורבה היא ההשתתפות בבית-הכנסת. בשעת אמירת "קול מבשר" ו"הושענא" מנענע הקהל את הערבה, והקרובים אל ספרי-התורה אף חובטים בהם בערבה. בסיום התפילה ניגשים כל המתפללים אל חצר בית-הכנסת, והרב חובט פעמים מספר בערבה בערמה של אפר-מימין, משמאל ובאמצע. בחוזרו הביתה חובט בעל-הבית שלוש פעמים בערבה בכתף של כל אחד מבני המשפחה ואומר בניב תוניסאי "מארה עאם אכור כיר מן אדה" ("שתהיה השנה הבאה טובה יותר ומבורכת יותר") ו"תזכו לשנים רבות".

(מתוך: אתר דעת)

1. במוצאי יום הכיפורים, מיד אחרי הסעודה, מתחילים לעסוק במצות סוכה. פני הסוכה עשויים על פי רוב ענפי דקל, ואם לא השיג בעל הבית את מספר הענפים הדרוש לו, הוא מעמיד בכל פינה לפחות ענף דקל אחד. רוב הקישוטים וה"קאנדילים" תלויים בפנים, מתחת הסכך. שער הסוכה, העשוי ענפי הדס, בצורת קשת, חייב להיות נמוך מגובהו של אדם בינוני, כדי שהנכנס יתכופף וישתחוה. מול השער מקומה של פינה מקודשת: על כסא או שרפף מונחים ספרי קודש המכוסים במטפחת משי צבעוני.

2. תפילת מעריב מתחילה במזמור המיוחד לסוכות (תהלים מב).

3. מברכים על הלולב לפני אמירת ההלל. מעטים מיהודי תוניס קונים את ארבעת המינים, ולפעמים רק הרב והשליח-ציבור בלבד מחזיקים בידיהם לולב בזמן התפילה. לכן כל בית-כנסת רוכש ד' מינים ומעמיד אותם לרשות הקהל, והמתפללים ניגשים לפני אמירת ההלל לפי התור, כדי לברך עליהם.

היסטוריית יהודי תימן

מאת: דוד חוברי

משעת הכיבוש המוסלמי חל מפנה משמעותי במעמדם ובחוסנם של יהודי תימן. מהיותם שכבה שולטת הם הופכים לשכבה נשלטת ולמעשה ברבות השנים הם הופכים למיעוט נרדף, משועבד ומופלה לרעה. מאותה שעה אין יותר הגירת יהודים לתימן ואין יותר התגיירות. כך מתחילה להיווצר ולהתגבש יהדות מיוחדת זו, כפי שהכרנו במאה ה-20. ידיעותינו על תולדות יהודי תימן מתקופת הח'ליף עומר ועד ימי צאלח א-דין והרמב"ם (תקופה של כ-500 שנה), הן דלות מאוד. מעט מאוד ידיעות נותרו לנו מהגניזה הקהירית. מכל מקום, ברור שמתקופת המשנה והתלמוד ועד למאה ה-5 הושפעו יהודי תימן מיהדות א"י ואח"כ מיהדות בבל והראיה לכך הוא עיסוקם בספרות המדרשית, האגדית וההלכתית מאזורים אלה, כמו גם קשריהם עם חכמי א"י ובבל ושימוש בניקוד הבבלי העליון, עד הזמן האחרון. אף המבטא והקריאה הושפעו מיהודי בבל, כפי שמעיד רס"ג. חיבורי תימן העתיקים עשירים במקורות של ספרות הגאונים וכן שמרו הם את התרגום הארמי והערבי

מאמר זה יתאר את חיי היהודים בתימן בתקופה האסלאמית המוקדמת. בין המאה ה-7 והמאה ה-12 - מימי מוחמד עד ימי צאלח א-דין.

בטרם השתלט מוחמד על תימן ולאחר הכיבוש החבשי-נוצרי, מהמאה ה-6, שעבדו הפרסים את תימן והכבידו עולם על יושביה. בזמן הכיבוש המוסלמי במאה ה-7, הארץ הייתה מיושבת ע"י שבטי איכרים חזקים ששלטו בשטחי קרקע גדולים מחד ומאידך היו גם יושבי ערים עשירות. שלטונו של מוחמד בשטחי תימן הנרחבים לא היה הדוק, אלא רופף. בתקופה זו הוסיפו להתקיים בתימן קהילות יהודיות גדולות ששרדו את מאורעות הזמן ולא נכחדו. מוחמד שולח איגרות לתושבי תימן היהודים והנוצרים ובהן הוא מסביר שאין הוא כופה עליהם את האסלאם וכן הוא מוכן לקבלם תחת חסותו כבני חסות (אהל אלדימא). לשם כך, הוא חותם איתם חוזים בדבר תשלומי מס גולגולת (גִיזְיָה) ומס קרקע. מכאן למדים שיהודי תימן עסקו אז בעבודת האדמה.

גאוני מצרים ומשנת 1152 מכירים חכמי תימן בראשותם של בתי הדין במצרים. על כך נותרו בידינו מספר עדויות מאגרות הגניזה הקהירית ומעדותו של ר' בנימין מטודלה, שנסע בארצות העולם והשאיר לנו את רשמיו בכתביו. לפי עדותו, בכל חצי האי-ערב היו כ-450,000 יהודים, ומהם כ-50,000 בלב המדבר. כוונתו לאזור חייבר, אזור ערב הסעודית הגובל עם תימן. לפי עדותו מדובר ביהודים המיוחסים לשבטי ראובן, גד וחצי המנשה, שהינם בני תורה וגיבורי מלחמה ואין שום אומה יכולה להם. הוא מספר גם על יהודי עדן (תימן) שהם חיים חיי חירות "ואין עליהם גויים", רובם סוחרים. בשנת 1173 כובש צאלח א-דין האיובי את מצריים ומייד לאחר מכן הוא כובש את כל ארץ תימן. מאז ואילך שולטים האיובים בתימן עד 1250. תקופה זו פותחת דף חדש בתימן והיא קשורה להופעתו ולהשפעתו של הרמב"ם על יהדות תימן. על כך נספר בפעם הבאה.

פרק זה נלקח מתוך מאמרו של פרופ' יהודה רצהבי בתוך "ממזרח ומים" עמ' 214-220.

של רס"ג והשתמשו בו עד עלותם ארצה. בתקופה המוסלמית הנדונה, שהקבילה לתקופת גאוני בבל, אימצו לעצמם יהודי תימן את התואר "נגיד". למעשה, ראש הגולה הבבלי הוא שנתן את ברכתו למינויי "הנגידים". הנגיד קבע את מקום מושבו בעיר שבה היה מרכז השלטון המקומי. גם במאה ה-12, כשהייתה תחרות בין גאוני בבל לגאוני ארץ מצרים (שהייתה קרובה יותר לתימן מבחינה גיאוגרפית) על ההגמוניה והסמכות הרוחנית לכלל תפוצות ישראל, גם אז המשיכו בתימן להתפלל לשלום ראש הגולה בבבל תחילה ואח"כ לגאון מצרים. הוכחה לכך נלמדת מאגרות שנמצאו בגניזה הקהירית ושנשלחו מבבל "לאלופים" שבצנעא (כנראה שנוסף עוד תואר "לנגיד"). עקב נסיבות גיאופוליטיות בנות זמנן, במאות ה-11 וה-12, עולה חשיבותה של מצרים מבחינה כלכלית וצבאית. מאחר שלמיקומה של תימן מבחינה גיאוגרפית יש יתרון אסטרטגי וכלכלי על דרכי המסחר בין מצרים להודו, הרי שקרנה של תימן עולה. ניכר הדבר במיוחד בעיר הנמל עדן, שבה התיישב גם "נגיד ארץ תימן ופקיד הסוחרים". אט-אט עברו יהודי תימן לחסותם של

הנהגות ואורחות חיים בעדות ישראל השונות

מאת דוד חוברי

ימים נוראים בעדת תימן

לקראת ערב ראש השנה לאחר תפילת שחרית נהגו לומר בביהכנ"ס את התרת הנדרים. מיד לאחר התפילה מזדרז אבי המשפחה לערוך את קניות החג לימים הבאים ומיד לאחר מכן סועד פת שחרית ונחפז למלאכתו. במקביל, טורחת האשה על ההכנות המרובות לקראת החג. יש שנהגו לפקוד קברות צדיקים ביום זה על מנת לעורר את הלבבות לחשבון נפש נוקב לפני יום הדין הקרב ובא. יש שהוסיפו על כך והתענו ביום זה. רובם ככולם הקפידו ביום זה, במסגרת אווירת התכונה המורגשת בחללו של האוויר, לגלח ראשם ולהתרחץ כדי להיכנס לחג בטהרה. בשעת הצהרים סועדים קלות ונחפזים לבית הכנסת ללמוד תורה בככל יום שישי. בינתיים האישה מסיימת את כל עבודות הבית ולפני השקיעה מדליקה נרות חג. בליל החג מקדימים כולם להגיע לביהכנ"ס כשכולם לבושים בבגדים לבנים. נעימת התפילות בימים נוראים הינה ייחודית ומרטיטת לב, נעימה זו חגיגית מחד אך יש בה נימת ריזיו לכורא עולם מאידך. לאחר קריאת הפיוטים המקובלים בניהולו של חזן נעים קול ובשיתוף הרמוני של הציבור, נכנסים כולם לאווירת החג בקדושה ובטהרה. בסיום התפילה מברכים איש את רעהו בברכת "תכתב בספר החיים ובספר הזיכרון". גם לתימן הגיעו מנהגי א"י בסעודת ערב החג לברך על הפירות ומיני הירק הייחודיים בתוספות מקושרות ומרומזות כגון: רימונים - "שירבו זכויותינו כרימון", כרתי - "שיכרתו אויבינו", סלק - "שיסתלקו אויבינו", תמר - "שייתמו אויבינו", רוביה(חלבה) - "שירבו זכויותינו", תפוח בדבש - "שתתחדש עלינו שנה מתוקה", גזר - "יגזרו אויבנו ושונאנו". בשעת הסעודה נהגו לאכול בשר ראש זכר לאילו של יצחק ו"שנהיה לראש ולא לזנב".

למחרת, משכימים קום עם עלות השחר ומעתה ועד יום הכיפורים נהגו לפתוח את התפילה מידי בוקר לפני "ברוך שאמר" בפיוט "שופט כל הארץ" בנעימת החג. שיר זה חובר ע"י המשורר רבי שלמה אבן גבירול. זהו שיר העשוי מחרוזות מחרוזות (סטרופי) וסימנו באקרוסטיכון 'שלמה חזק ואמץ'. אותיות 'שלמה' עולות בראשי ארבע המחרוזות הראשונות, ואותיות 'חזק ואמץ' עולות מפתחת המחרוזת החמישית "חזקו ויאמץ לבבכם באל ומעזו".

בסיום תפילת שחרית וקריאת התורה מגיעים לעיצומו של יום, תקיעת השופר ותפילת מוסף. מקדימים לכך את קריאת הפיוטים "עת שערי רחמים להיפתח" שפזמונו החוזר הוא 'עוקד והנעקד והמזבח' לרבי יהודה בן שמואל עבאס בן המאה ה-12 שנולד בפאס שבמרוקו ונפטר בחלב שבסוריה. שמו מופיע באקרוסטיכון בראשי הבתים ולאחריו הפיוט "המלך ה' רום ותחת קונה" שפזמונו החוזר (מתחלף לסירוגין בין בית למשנהו), 'עלה אלוהים בתרועה' ו'בחצוצרות וקול שופר'. כל אלה מהווים הכנה לקראת שמיעת קול השופר. נהוג כי התוקע בשופר מברך בתורה רביעי והיה זה שכרו כי בתימן כל דבר שבקדושה נעשה בהתנדבות ואין עליו תשלום. השופר שתוקעים בו הקפידו שיהא דווקא של איל ושאינו מעובד אלא כפוף באופן טבעי. יש לציין כי בכפרים רבים תקעו בשופר של יעל גדול ארוך ומפותל שהיה מצוי הרבה בתימן. על אף שרבים ערערו על הכשרות בשופר של יעל התומכים בכך טענו מנגד כי זוהי מסורת עתיקת יומין בתימן מקדמת דנא וכפי עיקר הדין שכל השופרות כשרים. הפולמוס בעניין זה חזר על עצמו במהלך שנות ההיסטוריה במאות ה-19 וה-20. בשנת 1887 הגיע לתימן השד"ר ר' יחזקאל שאול הרופא מהעיר טבריה והוא לקח עמו שופר של יעל להראות לחכמי טבריה בדבר כשרותו, תשובתם הנחרצת הייתה: "שאינו ממיני הכבשים (איל) ומימינו לא שמענו כזאת"...גם הרה"ג יחיא קאפח התנגד לכך וטען שזהו קרן של תאו דהיינו זה שייך למיני הבקר ופסול מן הדין שהרי המשנה אומרת במפורש "חוץ משל פרה...שאין קטיגור נעשה סניגור". לא נהגו בתימן להתענות בימי רה"ש ואין מנהג "תשליך" כלל. היה מנהג עתיק שנשמר עד היום לקרוא סליחות בליל יו"ט שני של רה"ש לאחר ערבית כדי שהנשים יספיקו לערוך השולחן.

יחד שבטי ישראל

סיפורים אותנטיים

שמחה נולדה בצנעא שבתימן, אמא שלה הייתה תופרת של בית המלוכה, ואביה - רב הקהילה. משפחתה של שמחה הייתה משפחה גדולה של עשרה ילדים. כבר בהיותה ילדה קטנה בת שלוש הייתה עוזרת לאמה בעבודות הבית.

מספר חודשים לאחר ההכרזה על מדינת ישראל - עלתה משפחתה ארצה.

שמחה זוכרת את ההכנה לקראת המעבר והעזיבה של הבית. ההגעה לארץ הייתה באמצעות מטוס שמחה ומשפחתה הגיעה לשדה התעופה בלוד, ומשם - לראש העין. השפה הייתה חדשה. הם לא ידעו לדבר בעברית. ההתאקלמות לא הייתה קלה. היא זוכרת כילדה שהיו מדברים איתה והיא לא הייתה מבינה. ילדים אחרים דיברו בשפות שונות, זה לא מבין את זה, ושימוש רב בתנועות ידיים עזר להם להתנהל.

בארץ היה מחסור במזון ולכן חולקו תלושים שבעזרתם היו קונים אוכל. התלושים נועדו לחלק באופן סביר את האוכל בהתאם לגודל המשפחות כך שישפיק לכולם. את המאכלים הביתיים שמחה זוכרת כדבר שעזר להם בשלב המעבר. גם כשגרו בצריפים ובבתים ארעיים - אמא הכינה את המאכלים המוכרים. מרק תימני, פיתות וסחוג. ריח התבלינים המוכר נתן להם תחושה של בית. תחושה של חמימות.

בלילות שבת בחורף, כאשר הגשם דופק על הקירות ועל הגג הרעוע, אביה ואחיה של שמחה היו קוראים את פרשת השבוע במנגינה המיוחדת, פסוקים ותרגום, היא זוכרת איך הייתה מתעטפת בשמיכה הדקיקה ומקשיבה לקולות הנעימים והמוכרים, עוצמת את עיניה ברכות נרדמת.

דמויות מופת בעדות ישראל

מאת: דוד חוברי

ר' דוד ב"ר עמרם עדני

למעלה ממאה תשובות לשאלות וספקות שהוא הפנה אליו בעניינים שונים מתוך ספר המצוות ומשנה תורה להרמב"ם. ר' דוד נוהג לפתוח כל פרשה בפתיחה פיוטית מחורזת, שחציה הראשון דברי שבח ותהילה לבורא עולם וחציה השני תפילה ובקשה לגאולת עם ישראל. הוא מסיים את קטע הפתיחה הנ"ל בפסוק שבו פותח המדרש את פרשת השבוע. (מתוך ספרו של הרב שלום גמליאל "חכמי היהדות בתימן"... עמ' 2-131)

עוד ניתן לקרוא בהרחבה על המדרש הגדול ומחברו במאמרו המאלף של פרופ' גימאני בתוך מחניים, רבעון למחקר, להגות ותרבות יהודית, סימן תשנ"ד (עמ' 152-156). המאמר בשלמותו נמצא באינטרנט תחת הכותר "מדרש הגדול לר' דוד עדני".

ר' דוד בן עמרם חי במחצית השנייה של המאה ה-14, בתקופתו של ר' נתנאל בן ישעיה (בעל "מאור האפלה"). הוא גר בעיר עדן ושימש כנגיד וראש הרבנים. גם אבותיו שימשו כנגידים במאות 11-13. ר' דוד חיבר את גולת הכותרת של פאר יצירות חכמי תימן בתחום המדרשי, הלא הוא ספרו "המדרש הגדול". ספר זה מקיף את כל התורה ומכיל בתוכו דברי חז"ל במדרש ובאגדה, במכילתא ספרא וספרי, תלמוד והרמב"ם. חלקם מלוקטים וחלקם מחדשים על ידו. חשיבות רבה נודעת לחיבורו, שכן המקורות בהם השתמש מצביעים על כך שעמדו לפניו נוסחאות שונות במדרשי חז"ל שחלקם אינם ברשותנו וחלקם לא שרדו בכלל. היו לו קשרים עם ר' יהושע הנגיד (מצאצאי הרמב"ם). בשנת 1346 שלח אליו ר' יהושע

פינת ההלכה

הלכות סוכה

עמיד טפח זה במרחק של פחות משלֹוֹ- שה טפחים מהדופן השנייה (כמבואר להלן ו). היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה (כ-9 מטר) – פסולה, הואיל והסוֹרֹ כה צריכה להיות דירת ארעי, ואילו סכך שעומד בגובה כזה חייב שיהיה לו מבנה קבוע כדי להחזיקו. ויש לדעת שעיקר בייִ טוי הארעיות שבסוכה צריך להיות בסכך, אבל הדפנות יכולות להיות קבועות לגמֹרֹ רי, כל זמן שאין הכרח בכך לצורך הסכך. ולכן מותר להסיר את תקרת הבית ולהניח במקומה סכך, שהואיל וגובה הסכך פחות מעשרים אמה, הוא לא נזקק למבנה קבע כדי להעמידו. [1]

בית שהגג שלו עשוי מעץ פסול לסוכה, מפני שהסכך צריך להיות ארעי, ואילו תקרת הבית קבועה. וכדי שלא יטעו להֹ תיר תקרה של עץ, הוסיפו חכמים ואסרו לסכך בנסרים שהיו רגילים לעשות מהם תקרה, כפי שיבואר להלן (הלכה ד). כיוון שהסוכה דירת ארעי, אפשר להֹ קימה על עגלה או רכב או ספינה, והיא כשרה גם בעת הנסיעה, ובתנאי שדפֹ נותיה והסכך שלה יכולים לעמוד ברוח מצויה (שו"ע תרכח, ב; שעה צ"א). כיוון שהסוכה דירת ארעי, היא פטורה ממוזוה (שו"ע יו"ד רפז, יא).

מצווה לשבת בסוכה במשך שבעת ימי חג הסוכות, שנאמר (ויקרא כג, מב-מג): "בַּסֶּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּכֶת. לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם כִּי בַּסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". וכן נאמר (דברים טז, יג): "חַג הַסֶּכֶת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפָּד מִגָּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ". עניינה של המצווה, שבשבעת ימי חג הסוכות נגור בסוכה. ומהי סוכה? דירת ארעי (סוכה ב, א). שני תנאים צריכים להתקיים בסוכה כדי שתחשב דירת ארעי: (א) שתהיה ראויה לדירה, (ב) שתהיה ארעית.

לפיכך, אם היה גובה חללה של הסוכה פחות מעשרה טפחים (כ-80 ס"מ), או שהיה רוחב חללה פחות משבעה טפחים (כ-56 ס"מ) – פסולה, הואיל וזו דירה סרוחה שאפילו לדירת ארעי אינה יכולה להיחשב, מפני שגם בדוחק, אדם אחד אינו יכול לשבת בה ולאכול. ואפילו היתה הסוכה ארוכה הרבה, אם רוחבה פחות משבעה טפחים – פסולה (סוכה ב, א; מ"ב תרלז, א).

כיוון שהסוכה דירת ארעי, אין צורך שיהיו לה ארבע דפנות, אלא די שיהיו לה שתי דפנות וטפח. ואמרו חכמים שצריך להֹ

יחד עם עלייתו של החומר לדרגה של כלי בעל משמעות, הוא נעשה מוכן לקבלת טומאה, ואז אם יגע בו מת או אחד משאר הדברים המטמאים – הוא ייטמא. וכבר משעה שהצומח עבר עיבוד והגיע לדרגה שהוא יכול לקבל טומאה, הוא פסול לסכך, למרות שבפועל עדיין לא נטמא.

פירות וירקות שראויים למאכל אדם, יכולים לקבל טומאה ואין מסככים בהם. אבל אם הם ראויים למאכל בהמה בלבד, אינם מקבלים טומאה ומסככים בהם (שו"ע תרכט, ט-יא).

מחצלת שעשויה מקנים או קש, אם עשו אותה לשכיבה – נעשתה ראויה לקבל טומאה ופסולה לסכך, ואם נעשתה כדי לסכך בה – אינה ראויה לקבל טומאה וכשרה. במקום שרגילים לעשות מחצלות לשכיבה בלבד, גם אם עשו מחצלת לסכך – פסולה, מפני מראית עין (שו"ע ורמ"א תרכט, ו).

אין מסככים בשברי מיטה וכלים, ולמרות שלאחר שנשברו הם אינם מקבלים טומאה, אסרו חכמים לסכך בהם שמא יטעו ויסככו בהם בעודם יכולים לקבל טומאה (שו"ע תרכט, א-ב). [2]

אסרו חכמים לסכך בפשתן שהתחילו לעבדו כדי לעשות ממנו חוטים, הואיל והשתנה מצורתו הטבעית. לפיכך, אסור לסכך בנייר וקרטון שהופקו משבבי עצים, הואיל והעיבוד שעברו שינה את צורתם. וכן אסור לסכך בצמר גפן (ירושלמי, רמב"ם, מ"ב תרכט, יג).

היו דפנותיה של הסוכה רעועות באופן שאינן יכולות לעמוד ברוח מצויה, או שהיה הסכך שלה עשוי גבעולים ועלים שעומדים להתייבש ולנשור במשך שבעת ימי החג – פסולה, שאפילו לכלל דירת ארעי לא הגיעה (שו"ע תרכח, ב; תרכט, יב).

ב – ממה עשוי סכך כשר

הסכך הוא עיקר הסוכה, ועל שמו היא נקראת 'סוכה'. על הסכך לעמוד בשלושה תנאים: א) שיהיה ממין צומח. ב) שיהיה מנותק ממקור גידולו. ג) שלא יעבור עיבוד שיכשיר אותו לקבל טומאה. ונבאר יותר:

התנאי הראשון, שחומר הסכך יהיה מדבר שגידולו מן הקרקע, כלומר ממין הצומח, כעצים ושיחים. אבל ברזל, עפר ופלסטיק, אע"פ שמקורם מהאדמה, כיוון שאינם צומחים – פסולים לסוכה. וכן עורות של בעלי חיים, למרות שהם ניזונים מהקרקע, אינם נחשבים גידולי קרקע.

התנאי השני, שהסכך יהיה מנותק ממקור גידולו, לכן ענפי אילן וצמחים מטפסים – פסולים לסכך, הואיל והם מחוברים לקרקע.

התנאי השלישי, שהסכך לא יהיה מדבר המקבל טומאה. ככלל, כל דבר בצורתו הגולמית בטבע אינו יכול לקבל טומאה, ולאחר שעבר עיבוד כדי להיות ראוי לשימוש האדם, הוא יכול לקבל טומאה. למשל, גזעים, ענפים ואף קרשי בניין פשוטים, אינם ראויים לקבל טומאה. אבל אם עשו מהם כלים, כסאות ומיטות – הרי הם מקבלים טומאה ופסולים לסכך.

פינת המתכונים

עוגת דבש

רכיבים:

1. אחמץ תנור 170 מ"מ
2. ארוך ביצה וסוכר טוהר לניח ארוסית את פלון ארוך עוד טוהר לניח ארוסית דגל ארוסית ארוך ארוסית את בקסל לחור, מוח, קימון ארוך טוהר לניח ארוסית את בסודר ארוסית וברקוח ובר.
- אסייד ולניכר עד לל בלויר חוקר אלא אלוסי.
3. אלוך תכנית אלוך בלויר ואלכות כ 45 דקות

מוחק: את ניך ב

ארכיבים:

- ביצה (אחר)
 100 ג' סוכר (חצי כוס)
 60 מ"ל מוח (רבע כוס)
 240 מ"ל קסל לחור מוכ ארוסית (כוס)
 חצי כוס דגל
 קורט מוח
 חצי כסית א. סודר ארוסית
 כסית קימון
 140 קוח (כוס קוח)
 כסית א. אסייד

בזכרי על משכבי / ר' יהודה אבן בלעם

מה יתאונו ויאמר מה ידבר ויצטדק
 יציר חומר אשר תשוב גויתו כאבק דק
 מה יתן לה האדם כי ירשע וכי יצדק
 הלא מליו ומפעליו כתובים בספר ימיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

חצות לילה לה קמו עבדיה במהללם
 זכות אבות להם תזכור ואל תפן למעללם
 קנה עדתה כימי קדם קדוש יעקב גאלם
 והנשא האל עושה השלום במרומיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

לצפייה בסליחות
 בכותל המערבי
 סרקו את הקוד

בזכרי על משכבי זדון לבי ואשמיו
 אקומה ואבואה אל בית אלהי ויהדומיו
 ואמר בנשאי עין בתחנוני אלי שמיו
 נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

לה א-לי צור חילי מנוסתי בצרתי
 בה שברי ותקנתי אילותי בגלותי
 לה כל משאלות לבי ונגדה כל תאותי
 פדה עבד לה צועק מיד רודיו וקמיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

עניי ה' עניי בקראי מן המצר
 וינדע בעמים כי ידה לא תקצר
 ואל תבזה ענות עני צועק מתגרת צר
 אשר פשעיו לה מודה ומתודה על
 עלומיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

סליחות מזרח ומערב

אנסמבל
באר-זמב
מזרח ומערב

עם אנסמבל באר שבע
הפייטנים: אופיר לחייני,
יוסי רווח, חיים אלון,
יהודה אביגיל וישי מדר

מארחים את יונתן רזאל

ליווי מוזיקאלי ומנצח:
ליאור בוקר

במעמד הרב ימין לוי
נשיא מרכז מורשת הרמב"ם

ביום חמישי י"ב באלול (8.9)
בהיכל התרבות בגבעת ושינגטון
פתיחת דלתות 20:30 | תחילת מופע 21:00

צילום: אריאל זנדברג | מרכז תרבות נוער וספורט (מתרס) תלבי יבנה (ע"ר) ס.כ.ח

מחיר כרטיס: 40 ₪ | פרטים: ענת יעקב מנהלת תרבות יהודית

ערב סליחות

והרצאת הרב מיכאל לסרי שליט"א
אי"ה יום רביעי כ"ה באלול התשפ"ב
21.9.22 במתנ"ס גן יבנה רחוב הרצל 40

לעילוי נשמת החיילים

סמ"ר אופיר לביא ז"ל ורס"ן אופק אהרון ז"ל

בני היישוב שנפלו השנה תשפ"ב

ולזכרם של חללי גן יבנה, מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה

רס"ן אופק אהרון ז"ל
בן אורית ואלי הי"ו

סמ"ר אופיר לביא ז"ל
בן לימור ואילן הי"ו

במעמד ראש המועצה המקומית גן יבנה מר דרור אהרון,
יו"ר המועצה הדתית גן יבנה מר עוזיאל מנצור ונבחרי ציבור.

23:15 – הרצאת הרב מיכאל לסרי שליט"א בנושא "איך לזכות בדיון"
00:30 – פיוטי סליחות בנוסח עדות ישראל עם הפייטן ר' אבי אדרי
01:30 – סיום משוער

22:30 – התכנסות
22:45 – ברכות
23:00 – דבר המשפחות

הפינה לצעירים

תפזורת שבועות

ה	ר	ו	ת	ת	ח	מ	ש
מ	ס	ד	ה	ב	ר	ע	ר
נ	ב	ת	ו	כ	ו	ס	י
ש	מ	י	ר	ש	ת	צ	מ
ל	ת	ו	ח	י	ל	ס	ו
ו	י	ג	ו	ר	ת	א	נ
ל	ט	ס	ב	ה	נ	צ	מ
ב	ה	נ	ש	ה	ש	א	ר

תשרי/ ראש השנה/ סוכות/ לולב/
אתרוג/ הדס ערבה/ סליחות/
רימון/ דבש/ שמחת תורה

שנה חדשה

על מה פוזם שראש השנה נראה האדם הראשון? כמו ביום החולדת של כל אחד מאיתנו, היום שהגזנו בו אצולם, כך האדם הראשון הגיע אצולם בראש השנה. מה זה אומר? שראש השנה, הוא בצצמ קצת כמו יום חולדת של כל אחד מאיתנו. הוצולם נברא בישים אלו ואלהינו יכולים להתחיל את השנה מתוק תחילת התחדשות. זה יכול להיות באופן שבו איתנו מדברים עם הברים, באיך איתנו מתנהלים בבית הספר. אולי איתנו רוצים לאמץ הרגל חדש כמו לשמור אוב יותר על התפזרים שלנו או לעצור יותר בבית. אולי גם איתנו רוצים להתחיל לקים מוקדם יותר בבוקר או ללכת אישנו בשעה יותר מוקדמת. להתמיד במצווה מסוימת כמו כיבוד הורים או להתקשר לסבא וסבתא. בכל שנה הוצולם שלנו מתחיל מחדש ויש לנו את האופרות להתפסק על הוצולם כאלו הכא מתחיל מהתחלה. נכון, אותך זמן להתנהל אצולת דברים אחרת, אבל אם לא נתחיל - אצולם לא נצליח.

.....
הפינה הזו היא בשבילכם, ואני רוצים שתכתבו לנו על מה מעניין אתכם שנכתוב כאן בעלונים הבאים. אתם יותר ממוזמנים לכתוב לנו למייל: edotlyeladim@gmail.com

